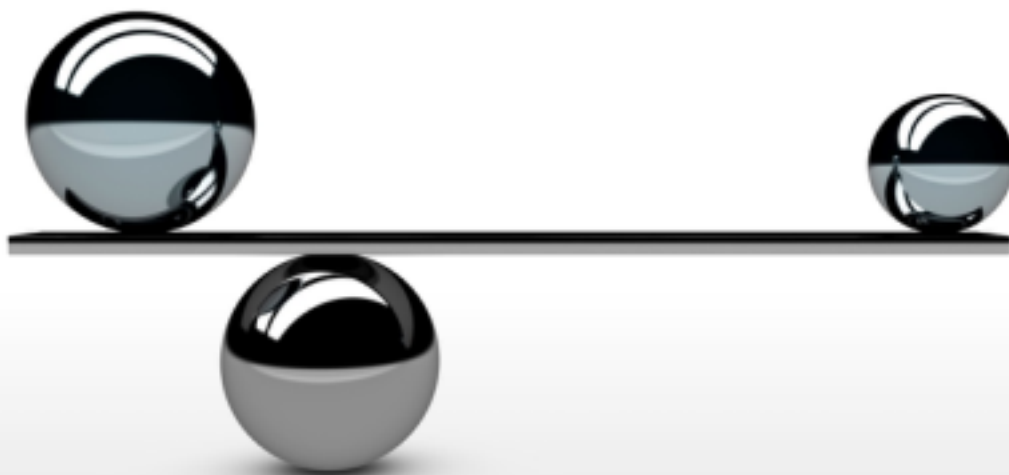

Nederland in balans

Een nieuwe koers voor krimpregio's

NEDERLAND IN BALANS

Groei en krimp, twee kanten van dezelfde medaille

De bevolking in Nederland is constant in beweging. In sommige regio's groeit de bevolking, in andere regio's daalt hij. Dit heeft positieve en negatieve effecten. In de groeiregio's en steden staat de leefbaarheid onder druk door congestie, milieubelasting, betaalbaarheid van woningen en specifieke sociale problemen. In regio's die met een dalende bevolking te maken hebben, staat de leefbaarheid onder druk door ontgroening en vergrijzing, betaalbaarheid publieke voorzieningen, mobiliteit en bereikbaarheid en economische vitaliteit.

Deze demografische factoren lijken onomkeerbaar, maar dat betekent niet dat er niets aan te doen is. De gevolgen zijn op te vangen en er liggen kansen voor de toekomst. Dat is voor de regio's met krimp niet anders dan voor de regio's en steden die met negatieve groeieffecten worstelen.

Van symptoombestrijding naar structuurversterkende maatregelen

De afgelopen jaren hebben Rijk, provincies, regio's en gemeenten zich ingezet om de gevolgen van bevolkingsdaling op te vangen in de regio's waar de trend het meest manifest is.

Het lukt op lokaal en regionaal niveau tot vernieuwende oplossingen te komen in de zorg, het onderwijs en economische vernieuwing. Dat tekent de veerkracht van de regionale bevolking. Maar het is niet genoeg. Ondanks deze inzet is nog altijd sprake van verdere erosie van leefbaarheid en economische vitaliteit. Op dezelfde voet doorgaan of zelfs een stapje terug, zoals in het Actieplan Bevolkingsdaling, zal uiteindelijk tot grotere achterstanden leiden. Dat is economisch, sociaal en politiek niet wenselijk. Daarom is het tijd voor een koerswijziging.

Provincies, gemeenten, regio's en bedrijven zetten maximaal in op goed wonen, werken en leven in de krimpgebieden. Zij kunnen het echter niet alleen. Inzet en commitment van het Rijk blijven hard nodig in de krimpgebieden. Het is nu tijd om door te pakken.

Stevige bijdrage van de krimpregio's aan de Nederlandse economie

Zijn de effecten van krimp nu manifest in een aantal regio's, de trend zal in steeds meer delen van Nederland voelbaar worden. Nederland kan zich niet veroorloven het potentieel van deze regio's onbenut te laten.

De huidige krimpregio's zijn onderdeel van Nederland Netwerkstad, waarin alle onderdelen van het netwerk (Randstad en krimpregio's) stevig bijdragen aan de welvaart en het welzijn van alle inwoners. De krimpregio's (incl. een aantal aangrenzende

gemeenten) zijn jaarlijks goed voor bijna 11% van het Bruto Nationaal Product (BNP). Dit wordt veelal geproduceerd bij bedrijven die al lange tijd versmolten zijn met de omgeving en deel zijn van het regionale DNA: het is unieke en regiogebonden bedrijvigheid die risico loopt om te verdwijnen en zich niet in de Randstad zal vestigen bij verschraving van het vestigingsklimaat veroorzaakt door krimp.

Centraal in Europa

Waar de krimpregio's vanuit Randstedelijk perspectief als perifeer worden beschouwd, liggen zij juist centraal in Europa. Daarmee vormen ze de poort naar Europa en dat biedt volop kansen. Zo heeft de regio Zuid-Limburg - Aken - Luik als stedelijke agglomeratie een potentieel verzorgingsgebied in omvang vergelijkbaar met de metropoolregio Amsterdam.

Verdere tweedeling: sociaal en economisch onverstandig

Vanuit economisch perspectief is het onverstandig de krimpregio's verdere achterstand op te laten lopen. Ook vanuit sociaal en politiek perspectief is dit voor de regio's niet wenselijk. Prognoses geven aan dat bij continuering van het huidige beleid in 2025 in de krimpregio's de arbeidsparticipatie met 1,5% is gedaald, het (reële) besteedbaar inkomen met € 500 is afgenomen, en dat het aantal mensen dat zich niet gezond voelt met ruim 15% toeneemt. Deze cumulatie van problematiek is dan vergelijkbaar met het niveau van de zwakste wijken in de grote steden. Daarmee blijven 1,2 miljoen mensen (8% van de Nederlandse bevolking) in de kou staan!

Integraal beleid voor heel Nederland

De krimpregio's pleiten ervoor om de negatieve effecten van krimp én groei integraal te beschouwen. Niet een apart krimpbeleid, maar het meewegen van de effecten van demografische ontwikkelingen in al het overheidsbeleid, in alle overheidsinvesteringen. Over en weer zijn er kansen die bij uitstek in de Netwerkstad Nederland verzilverd kunnen worden en ten goede komen aan heel Nederland. Een gebalanceerde en integrale aanpak kan de erosie van de leefbaarheid en economische vitaliteit in de krimpregio's een halt toe brengen. Een gebalanceerd investeringspakket is noodzakelijk voor het in stand houden van het verdienend vermogen in de regio's en de economische kracht van de B.V. Nederland.

Met een structureel investeringspakket naar een balans in Nederland

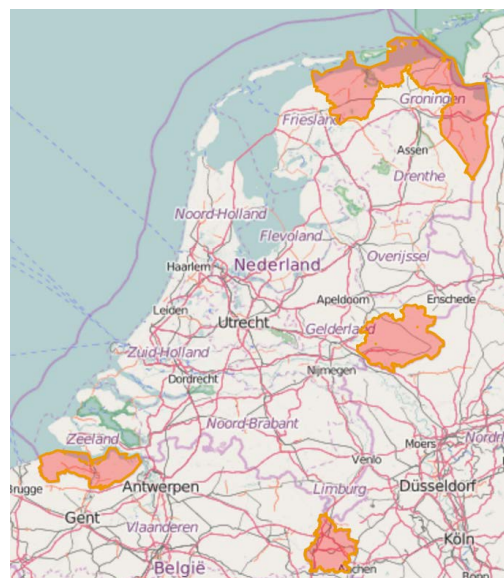
De krimpregio's geven in dit rapport een voorzet voor een structureel investeringspakket dat voorziet in stevige maatregelen op een aantal speerpunten. Voor de noodzakelijke omvang van het investeringspakket is een verkenning gemaakt die voorziet in een trendbreuk met de aanpak tot nu toe.

De grote steden hebben indertijd hun positie kunnen herstellen door ruime beschikbaarheid van nationale middelen ten tijde van de stadsvernieuwing. Hetzelfde effect voorzien de provincies voor de krimpregio's als structureel en integraal aan de opgaves in deze gebieden wordt gewerkt.

Wij, provincies, gaan samen met de gemeenten en regio's de uitdaging aan om het verschil te maken. Maar dat kunnen we en willen we niet alleen. Daarom deze voorzet aan het Rijk. Naar een betere balans in Nederland. Voor iedereen.

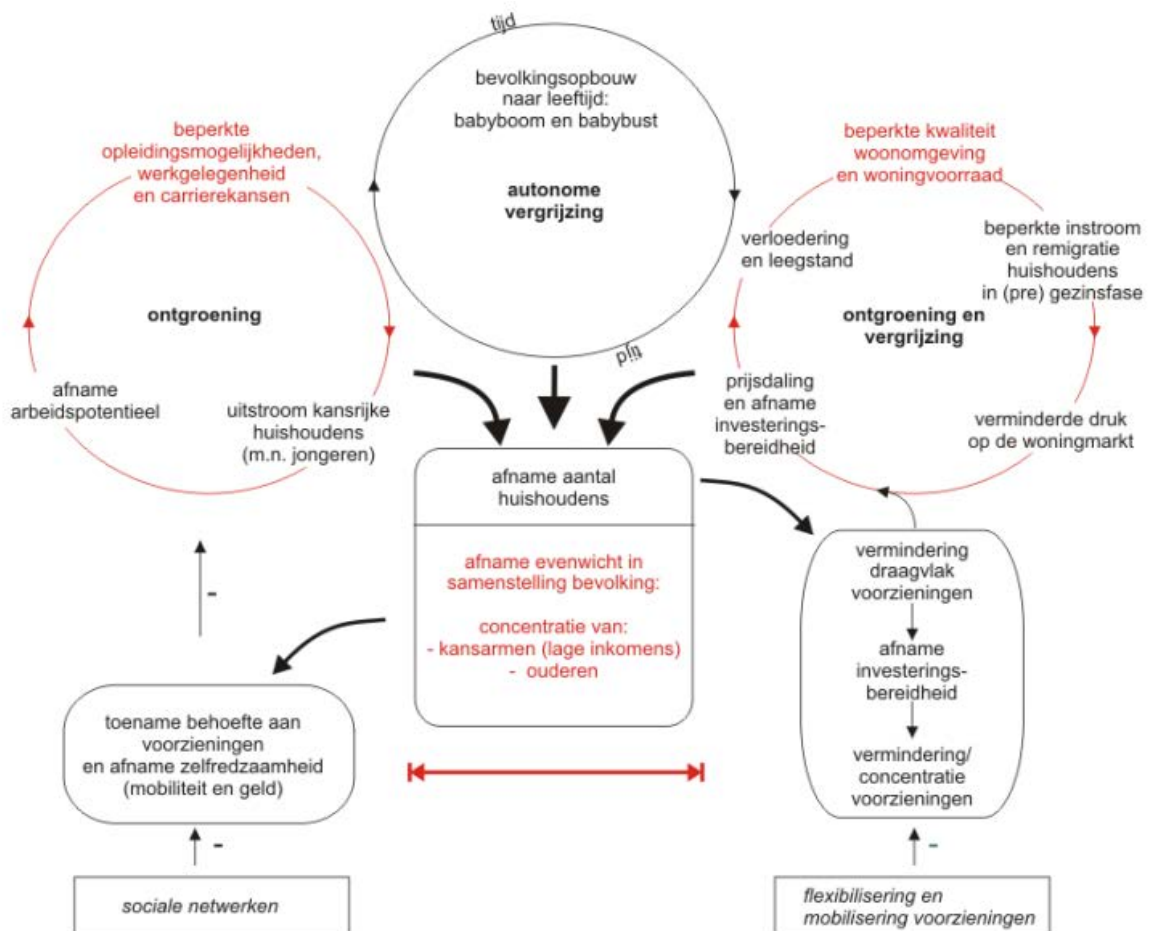
1. CUMULATIE VAN ACHTERSTANDEN IN KRIMPREGIO'S

Door het gebruik van de noemer krimpregio's, wordt de focus voor de regio's Achterhoek, Noordoost Fryslân, Noord- en Oost-Groningen, Zeeuws-Vlaanderen en Zuid-Limburg sterk gelegd op de demografische kenmerken van deze regio's. Daarmee wordt voorbijgegaan aan achterliggende sociaaleconomische kenmerken en problematiek maar ook kansen van deze regio's. Een nieuwe koers betekent ook een andere manier van kijken naar de krimpregio's; de demografie voorbij. Om dat te kunnen doen, wordt eerst een beeld geschetst van de regio's aan de hand van een aantal relevante cijfers.

Er wonen ongeveer 1,35 miljoen mensen in de regio's, dat is 8% van de Nederlandse bevolking. Zij wonen verspreid over een oppervlakte van 4.750 km², meer dan 14% van de totale landoppervlakte van Nederland. Exacte data over het precieze aandeel van de regio's in het Bruto Binnenlands Product (BBP) van Nederland is niet beschikbaar. Het dichtst is dit te benaderen door te meten op het niveau van de COROP-regio's, die beperkt afwijken van de krimpregio's. In de COROP-gebieden wordt 10,9% van het BBP verdiend met 10,4% van het totaal aantal arbeidsjaren. Dat betekent dat men bovengemiddeld productief is in deze gebieden. De krimpregio's zijn goed voor ruim een half miljoen banen en het aantal werkenden ligt op ruim 630.000. Dat betekent dat er netto ruim 100.000 werknemers in een krimpregio wonen, maar elders werken. Kortom, het belang van deze regio's voor Nederland is aanzienlijk. Zo op het oog niets aan de hand, maar de regio's staan op achterstand en dat dreigt alleen maar erger te worden.

Het aantal inwoners is in deze regio's afgelopen jaren al gedaald; een trend die komende jaren verder zal doorzetten. Naar verwachting daalt het aantal inwoners tot en met 2025 met ca. 55.000, ongeveer de omvang van de gemeente Terneuzen. Deze krimp is niet alleen een gevolg van relatief lage geboortecijfers en hoge sterftecijfers. Het gaat ook om (selectieve) migratie van met name kansrijke groepen mensen. Dit mechanisme wordt in het model (ontwikkeld door RIGO en Atlas voor Gemeenten) op de volgende pagina weergegeven:

In het midden van het schema zijn de autonome demografische ontwikkelingen weergegeven. Aan de linkerkant wordt duidelijk gemaakt dat de autonome ontwikkelingen worden versterkt door beperkte opleidingsmogelijkheden, werkgelegenheid en carrièrekansen. Selectieve migratie van kansrijke inwoners zorgt voor een verdere ontgroening. Aan de rechterkant van het schema is te zien dat ontgroening en vergrijzing worden versterkt doordat de kwaliteit van woningen en woonomgeving minder gunstig is, waardoor de instroom wordt beperkt. Hierdoor komt de kwaliteit van de woonomgeving en woningvoorraad verder onder druk te staan evenals de opleidingsmogelijkheden die selectieve migratie weer versterkt. Al deze processen leiden tot een afname van het aantal inwoners, huishoudens en een onevenwichtige samenstelling van de bevolking, met als gevolg minder draagvlak voor voorzieningen. Omdat deze motoren van de krimp zichzelf in stand houden, is het risico sterk aanwezig dat de achterstanden op het gebied van opleiding, werk en carrièrekansen en woonomgeving en woningvoorraad zich verder opstapelen in de krimpregio's.

Als we kijken naar een aantal belangrijke indicatoren die iets zeggen over de twee leefgebieden uit het model, dan wordt zichtbaar dat de krimpregio's inderdaad op achterstand staan ten opzichte van het Nederlands gemiddelde.

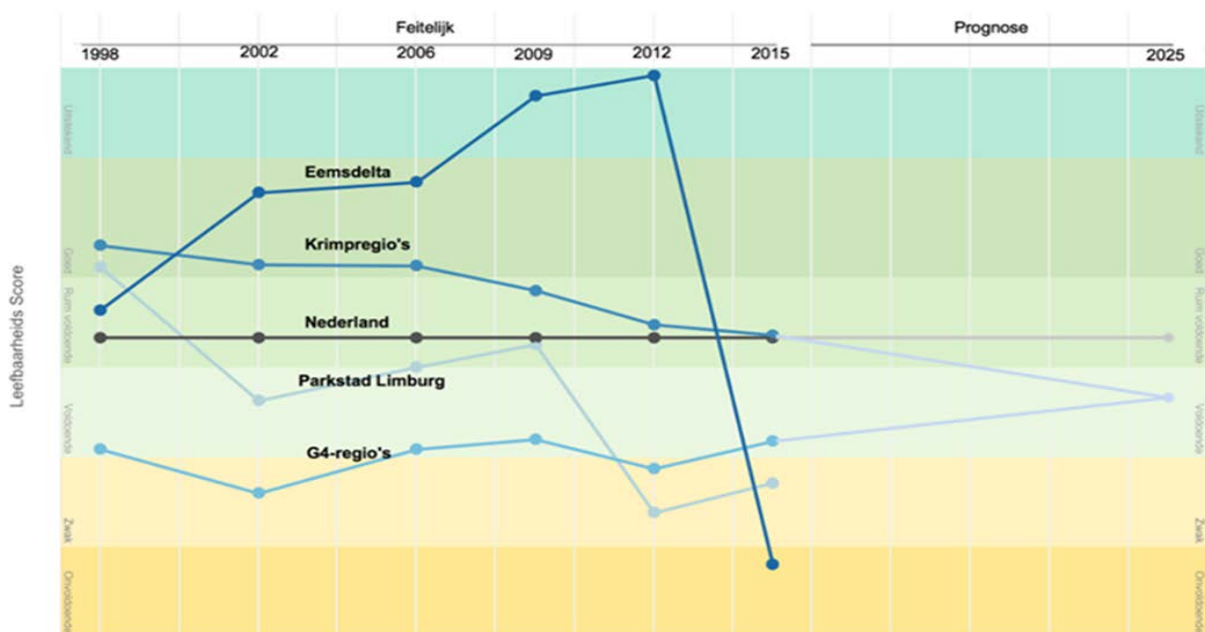
Indicator	Krimpregio's (2015)		Nederland (2015)	Krimpregio's (2025)	
Netto arbeidsparticipatie	62,2%	634.000	65,4%	60,6%	-22.000
Op hoger beroepsniveau werkzaam	39,8%	252.000	46,3%	33,3%	-88.000
Havo/vwo gediplomeerden (over periode van 4 jaar)	43,4%	23.200	45,1%	40,4%	-3.900
Gemiddeld besteedbaar inkomen		€ 14.200	€ 15.100	€ 13.700	- € 500
Ervaren gezondheid niet goed	26,2%	289.000	23,5%	42,7%	+223.000
WOZ-waarde		€ 163.200	€ 206.000	€ 140.000	- € 23.000

In de blauwe kolommen zien we hoe de krimpregio's er voor staan, ten opzichte van het Nederlandse gemiddelde (weergegeven in de middelste, oranje, kolom) is duidelijk dat er een achterstand is. Zo ligt het aantal werknemers dat een baan heeft op een hoger beroepsniveau ca. 7 procentpunt lager dan in Nederland in zijn totaliteit. Dat is een belangrijke indicatie van de beperktere carrièrekansen voor hoger opgeleiden in krimpregio's. Nu hoeft dat geen probleem te zijn als er voornamelijk onderwijs wordt gevolgd op lagere niveaus in krimpregio's, maar dat is niet het geval. Het aandeel leerlingen dat met succes een havo of vwo diploma haalt in een krimpregio ligt maar een kleine 2 procentpunt lager dan gemiddeld in Nederland. Het is aannemelijk dat een groot deel van deze jongeren de regio verlaten om een hbo- of wo-opleiding te volgen en niet meer terugkeren. Niet omdat ze niet in de regio willen wonen, maar omdat er onvoldoende werk op het juiste niveau te krijgen is. Tegelijkertijd is het zo dat er steeds meer kennis en vaardigheden worden gevraagd van werknemers (ook op een lager beroepsniveau), omdat we met elkaar steeds slimmer moeten werken om productiever te worden. Echter, het beschikbare arbeidspotentieel dat achter is gebleven in de regio's voldoet hier relatief vaak niet aan. Dit komt tot uiting in de relatief lage arbeidsparticipatie van de bevolking in de krimpregio's. Ook is het aangetoond dat de ervaren gezondheid hierbij een belangrijke rol speelt (mensen die zich gezond voelen, hebben vaker werk en vice versa) en ook op deze indicator hebben krimpregio's een achterstand.

Economie biedt perspectief

De economie in de krimpregio's biedt ook kansen. De COROP-gebieden waar de regio's deel van uitmaken zijn samen goed voor 10,9% van het BBP, wat slechts met 10,4% van het totaal aantal arbeidsjaren in Nederland wordt geproduceerd. De economische activiteiten in de regio's hebben een hoge productiviteit die naar verwachting komende jaren flink zal toenemen door technologische ontwikkelingen. Er kan zo nieuwe werkgelegenheid ontstaan, waar in kan worden voorzien door het arbeidspotentieel in de regio's maximaal te benutten.

Dat het huidige beleid onvoldoende is om deze achterstanden ongedaan te maken, blijkt uit het feit dat tussen 2005 en 2015 door de krimpregio's weliswaar vooruitgang is geboekt op de meeste indicatoren, maar dat het Nederlands gemiddelde vaak sterker is gestegen. De krimpregio's hebben dus al langer te maken met een sociaaleconomische achterstand en deze is door de jaren heen alleen maar groter geworden. Dit beeld wordt versterkt door het feit dat in de regio's waar de krimp al het langst aan de gang is (Parkstad, Oost-Groningen en Eemsdelta) de achterstanden het grootst zijn. Hier is al sprake van een negatieve spiraal met een cumulatie van achterstanden en kansarmoede. Wanneer er geen andere koers wordt ingezet, is het niet onwaarschijnlijk dat de 'nieuwere' krimpregio's in dezelfde neerwaartse spiraal terechtkomen. Wat de gevolgen hiervan zouden kunnen zijn is weergegeven in de rode kolommen het meest rechts. In het jaar 2025 zou dat kunnen betekenen dat er 200.000 mensen extra zich niet gezond voelen en dat er 22.000 mensen minder op de arbeidsmarkt participeren. Ook de leefbaarheid (zoals berekend volgens de definitie van de leefbaarometer) zal zonder koerswijziging sterk verminderen in de krimpregio's blijkt uit prognoses van de provincie Groningen:

2. VITALE KRIMPREGIO'S, EEN VITAAL NEDERLAND

Er is de afgelopen jaren al veel geïnvesteerd in bewustwording, visievorming, planvorming en programmering. Nieuwe aanpakken zijn ontwikkeld, op kleine schaal zijn mooie resultaten geboekt. De inzet van het Rijk is positief beleefd door de regio's. Er is nu echter een trendbreuk nodig en dat vraagt om een andere koers: van symptoombestrijding naar structuurversterking. De demografische trend is een gegeven, de uitdaging is om de economische vitaliteit en leefbaarheid op peil te houden met minder mensen en een andere samenstelling van de bevolking. Juist nu het er op aankomt om door te pakken in de uitvoering, trekt de Rijksoverheid zich steeds verder terug uit de krimpaanpak, zoals te lezen is in het recente Actieplan Bevolkingsdaling. De borging van de economische vitaliteit en leefbaarheid wordt overgelaten aan de provincies en regiogemeenten samen met lokale maatschappelijke partners. Echter is deze opgave te groot voor de provincies en regio's; het ontbreekt aan voldoende investeringsmogelijkheden. De cumulatie van achterstanden in de krimpregio's tast de leefbaarheid en het verdienend vermogen in de regio's aan en daarmee de economische kracht van de B.V. Nederland. Dit is economisch, politiek en maatschappelijk onwenselijk en daarom is het een opgave van nationaal belang die meer aandacht en investeringen verdient.

Nederland: balans in de netwerkstad

Recente publicaties, o.a. van Pieter Tordoir en de Studiegroep Openbaar Bestuur, geven aan dat er sprake is van een steeds grotere verwevenheid tussen stedelijke netwerken en stad en ommeland binnen *daily urban systems* waarin wonen, werken en recreëren wederzijdse relaties hebben. Deze verwevenheid neemt dusdanig toe tot een niveau waarop Nederland als een grote stadstaat (of netwerkstad) functioneert. Wat Nederland uniek maakt ten opzichte van stedelijke agglomeraties wereldwijd is dat er in Nederland relatief veel ruimte is voor activiteiten die normaal niet binnen een stad kunnen, zoals recreëren in het groen, maar ook industriële en agrarische economische activiteiten. Om dit *unique selling point* van Nederland te behouden, is het nodig het complete netwerk te onderhouden.

Het is onverstandig om in Netwerkstad Nederland achterstandsgebieden aan de randen van het land te laten ontstaan. Uit cijfers van het CBS blijkt dat Nederland als geheel te maken heeft met vergrijzing en dat betekent op termijn een slinkend arbeidspotentieel. De gemiddelde leeftijd van de beroepsbevolking neemt toe en juist de oudere beroepsbevolking werkt relatief vaker niet of minder per uur. Vanaf 2021 gaat het aantal 15- tot 75-jarigen afnemen en dat betekent dat ieder talent in Nederland ontzettend hard nodig zal zijn om het welvaartsniveau op peil te houden.

Naast de arbeidskrachten die in de krimpgebieden worden geboren en geschoold, hebben de regio's natuurlijk nog veel meer te bieden. Als de Randstad maar blijft groeien, dan zullen toekomstige inwoners ergens moeten recreëren. Dit zullen zij niet alleen willen doen in de (soms nu al) overvolle stadsparken en wat blijft er over van het Groene Hart als iedereen woonruimte in de Randstad nodig heeft? En wat te denken van de congestie en milieuoverlast die ontstaat? De relatieve rust en ruimte en het aanwezige natuurlijke kapitaal in de krimpregio's zijn op dat gebied complementair aan de Randstad, maar er is blijvende aandacht nodig om dit op peil te houden. Negatieve uitwassen van krimp én groei dienen integraal beschouwd te worden en over en weer zijn er kansen die bij uitstek in de netwerkstad Nederland verzilverd kunnen worden en ten goede komen aan de hele B.V. Nederland.

Unieke regiogebonden bedrijvigheid

Ook mag niet vergeten worden dat een aanzienlijk deel van het Nederlandse BNP verdiend wordt in de krimpregio's. Veelal gebeurt dit bij bedrijven of clusters van bedrijven die al lange tijd versmolten zijn met de omgeving en deel uitmaken van het regionale DNA: het is unieke en aan de regiogebonden bedrijvigheid (o.a. chemie in Zeeuws-Vlaanderen en Zuid-Limburg – zeker in combinatie met het life sciences & health cluster in Maastricht, wat leidt tot unieke *cross-overs* die nergens anders ter wereld te maken zijn met daardoor een leidende positie op het gebied van *deep brain stimulation* –, de maakindustrie in de Achterhoek en energie in Eemsdelta). Deze bedrijven zitten daar vanwege ruimtelijke factoren (denk aan grootschalige landbouw en industrie) en vanwege het nu nog aanwezige menselijke kapitaal. Door de langdurige aanwezigheid van bedrijven en de opleidingen die daar in sommige gevallen aan zijn gekoppeld, zijn *skills ecosystems* ontstaan: gerelateerde bedrijfstakken waarin soortgelijke vaardigheden van werknemers worden vereist. Volgens diverse onderzoeken naar *skills ecosystems* en skill-gerelateerdheid (o.a. door Frank van Oort) blijkt dat bedrijven in het algemeen meer profiteren van de nabijheid van andere bedrijven waarmee ze gemakkelijk personeel kunnen uitwisselen dan van de nabijheid van toeleveranciers.

De bedrijven in de regio zullen zich bij een verdere achteruitgang van het vestigingsklimaat (een optelsom van o.a. een beperkte pool van potentiële talentvolle werknemers, beperkte investeringen in de infrastructuur en een achteruitgang van de woon- en leefomgeving) genoodzaakt zien te stoppen of te verhuizen. Bij verplaatsingen van bedrijvigheid wordt een wereldwijde afweging gemaakt voor een nieuwe locatie blijkt o.a. uit *The Global Shift* van Peter Dicken. De toegevoegde waarde van deze bedrijven met de bijbehorende werkgelegenheid zal dan verloren gaan voor de B.V. Nederland, want deze bedrijven (denk bijvoorbeeld aan DSM of Dow) zullen zich niet in de Randstad gaan vestigen. Er is dus geen sprake van substitutie. Ook worden de aanwezige *skills ecosystems* doorbroken met als gevolg het risico dat nog meer mensen en bedrijven uit de regio vertrekken.

Voor economische groei in Nederland is het overigens ook helemaal niet nodig dat alle economische activiteit wordt geconcentreerd in de Randstad en rondom Eindhoven, zoals wel eens wordt beargumenteerd aan de hand van Edward Glaesers *Triumph of the City*. Volgens Oedzge Atzema bestaat er geen eenduidig verband tussen regionale kennisallianties en innovatief vermogen. Externe relaties met de mondiale economische arena lijken eerder doorslaggevend voor clusterdynamiek en het innovatief vermogen in regio's. Relaties in een netwerk hoeven zich dus niet te beperken tot de regio maar kunnen (inter)nationaal of wereldwijd zijn.

Centraal in Europa

Waar de krimpregio's vanuit de Randstedelijk perspectief als perifeer worden beschouwd, liggen vier van de vijf krimpregio's, als grensregio, centraal in Europa. Daarmee vormen de krimpregio's ook de poort naar Europa en dit biedt in potentie veel kansen. Op sommige plekken zorgen landsgrenzen er nu nog voor dat agglomeratievoordelen (deels) bij de grens ophouden. Dit komt door bijvoorbeeld taal-, cultuur- en juridische barrières. Door het slechten van deze barrières tellen de banen, voorzieningen en potentiële medewerkers aan de andere kant van de grens ineens wel mee en nemen de agglomeratievoordelen (fors) toe, blijkt uit diverse onderzoeken van Atlas voor Gemeenten. Zo heeft de grensregio Zuid-Limburg met aan de andere kant van de grens Aken en Luik, als stedelijke agglomeratie een potentieel verzorgingsgebied van vergelijkbare omvang als de metropoolregio Amsterdam.

Gelijke kansen vragen om gelijke investeringen

De boel op zijn beloop laten in de krimpregio's zal naar verwachting leiden tot een vergroting van de sociaaleconomische achterstanden en daarmee een vergroting in de ongelijkheid in kansen. De cumulatie van problematiek en kansarmoede is, blijkens publicaties van o.a. de VROMraad en het SCP, destijds ook de aanleiding geweest voor de start van de wijkenaanpak onder minister Vogelaar. Voor de 800.000 bewoners in deze wijken was het moeilijk om te stijgen op de maatschappelijke ladder vanwege sociaaleconomische achterstanden en een gebrekkige leefomgeving. In het kader van het krachtwijkenbeleid is in de periode tussen 2007 en 2012 jaarlijks ruim € 300 – 350 mln. besteed, aanvullend op de reguliere middelen volgens het SCP. Dit staat in schril contrast tot de krimpmaatstaf waarmee jaarlijks tussen de € 12,7 mln. (2011) en € 8,8 mln. (2014) is uitgekeerd. Omgerekend is dat ca. € 400 per inwoner per jaar in de krachtwijken tegenover iets minder dan € 10 per inwoner per jaar in de krimpregio's.

Vooralsnog kunnen de negatieve effecten van groei dus op meer geld en aandacht rekenen dan de negatieve effecten van krimp. Al bij de start van de krimpaanpak door het Rijk in 2009 sprak toenmalig minister Eberhard van der Laan van de solidariteit die nodig was: de grote steden hebben hun positie kunnen herstellen door ruime beschikbaarheid

van nationale middelen ten tijde van de stadsvernieuwing. Nu is het de beurt aan groeigemeenten om solidair te zijn met de krimpgemeenten. Onlangs herhaalde hij zijn pleidooi, in andere woorden, in een interview in Trouw. Amsterdam had niet kunnen staan waar het nu staat zonder de steun van het Rijk (en daarmee, impliciet, de steun van de rest van Nederland). Er is dus wel sprake van erkenning, maar de tijd is gekomen om werkelijk de daad bij het woord te voegen.

Nu doorpakken met een gebalanceerde en integrale aanpak

Een gebalanceerde aanpak gericht op het bestrijden van negatieve effecten van demografische krimp en demografische groei is noodzakelijk om de erosie van de leefbaarheid en economische vitaliteit in de krimpregio's een halt toe te brengen. Een investeringspakket is noodzakelijk voor het in stand houden van het verdienend vermogen in de regio's en de economische kracht van de B.V. Nederland. Door vroeg ingrijpen worden tevens onnodig hoge kosten in de toekomst voorkomen.

3. INVESTEREN IN KRIMPREGIO'S IS INVESTEREN IN DE BV NEDERLAND

Zoals hierboven reeds genoemd, is de afgelopen jaren in de krimpaanpak al veel geëxperimenteerd, geïnnoveerd en onderzocht en er zijn mooie resultaten geboekt. Het realiseren van een trendbreuk vraagt om structuurversterkende maatregelen op de leefgebieden 'opleiding, werk & carrièrekansen' en 'woonomgeving en woningvoorraad' om aantrekkelijk te blijven als gebied om te wonen, werken en recreëren.

Het in stand houden van het verdienend vermogen van de regio gaat niet vanzelf, daar is een substantieel investeringspakket voor nodig. Hier wordt bewust gekozen voor de term investeringspakket, omdat de investering op termijn zal lonen voor de B.V. Nederland. Om de economische kansen te verzilveren (de economie biedt tenslotte perspectief) is meer innovatie en een stijging van de arbeidsproductiviteit noodzakelijk. Hiermee kan even veel of zelfs meer geproduceerd worden met minder mensen. Voor alle regio's geldt dat daarvoor aan een drietal voorwaarden voldaan moet worden. De eerste voorwaarde is educatie van jongeren én volwassenen, zodat personeel ook voldoende geschoold is om met innovaties en verdergaande digitalisering en robotisering die hogere productiviteit te kunnen leveren. Ten tweede is het gericht inzetten van sectorfondsen voor her- en bijscholing en bevorderen van arbeidsmobiliteit van belang. Tot slot betekent de inzet op stijging van de arbeidsproductiviteit een duurzame ontwikkeling van de kennisinfrastructuur. In een aantal krimpregio's wordt dit al gedaan met campus- en valley-achtige ontwikkelingen, passend bij het regionale DNA die opleidingen, kennis en bedrijvigheid aan elkaar verbinden. De krimpregio's kunnen met deze beweging dienen als voorland voor de rest van Nederland, waar de afname van de (potentiële) beroepsbevolking pas later gevoeld gaat worden. Om ons welvaartsniveau in Nederland

ook in de toekomst op peil te houden, zal uiteindelijk meer rendement gehaald moeten worden uit het arbeids- en productieproces.

Niet investeren in de krimpregio's betekent ook dat zij de economische groei, die de komende jaren nog wordt voorspeld in de rest van Nederland, niet bij kunnen houden met als gevolg:

- Het aandeel van de krimpregio's in het BBP neemt af met ca. 15%. Vertalen we dat terug naar het huidige BBP dan gaat het om een bedrag van ca. € 10 mld. waarbij geen sprake is van substitutie in de Randstad.
- De uitkeringsafhankelijkheid in de krimpregio's neemt toe met de bijbehorende kosten voor de Nederlandse belastingbetaler. Niet alleen voor de uitkering die met overheidsgeld wordt bekostigd, maar de opeenstapeling van kansarmoede, de verdergaande neerwaartse spiraal en bijbehorende maatschappelijke kosten die de concurrentiekracht van Nederland in zijn geheel aantasten.
- Bewoners hebben minder te besteden aan het onderhoud van de eigen woning, de woonomgeving en de lokale detailhandel.

Voor de noodzakelijke omvang van het investeringspakket is een vingeroefening gedaan die voorziet in maatregelen op een aantal speerpunten (o.b.v. een dwarsdoorsnede van de regio's, de opgave kan per speerpunt per regio in meer of mindere mate spelen). Met de inzet op deze speerpunten wordt op de gaspedalen gedrukt om de regionale motor voor economische vitaliteit en leefbaarheid aan te jagen:

- Economie en arbeidsmarkt: om het verdienend vermogen op niveau te houden, zijn de juiste mensen op de juiste plek nodig. Om-, her- en bijscholingstrajecten zijn hiervoor noodzakelijk. Op deze manier kan ook een groot deel van het onbenut arbeidspotentieel in de regio's aan werk worden geholpen, wat op termijn ook kan leiden tot een kostenbesparing. Belangrijk om te vermelden is dat het daarbij ook gaat om maatschappelijk vitale functies zoals leerkrachten, huisartsen en wijkverpleegkundigen waar juist in krimpregio's een tekort wordt verwacht vanwege de vergrijzing van deze beroepsgroepen.
- (digitale) bereikbaarheid: snelle breedbandverbindingen worden steeds meer een basisbehoefte voor bedrijven en particulieren. Investeringspakketten zijn noodzakelijk om ook de onrendabele buitengebieden te kunnen voorzien van glasvezel, waardoor deze plekken aantrekkelijk blijven voor bewoners en bedrijven. Daarnaast is er een aantal infrastructurele sleutelprojecten (bijv. kwaliteitsverbetering spoorverbinding Arnhem-Doetinchem-Winterswijk, intercityverbinding Eindhoven-Heerlen-Aken) die direct een positieve invloed hebben op het vestigingsklimaat.
- Particuliere woningvoorraad: primair zijn de particuliere eigenaren aan zet bij het opknappen van hun woningen. Echter is dit vanwege omstandigheden niet altijd mogelijk. Daarnaast kan het bij leegstand in bepaalde buurten aantrekkelijk zijn om blokjes op te kopen en te slopen. Aan de andere kant zal er voor bepaalde

woonmilieus een nieuwe vraag ontstaan, dus op een aantal plekken zal ook kwaliteit toegevoegd moeten worden aan de woningvoorraad. Om de kwaliteit van woningen en woonomgeving in de krimpregio's op peil te houden is een fonds nodig.

- Aanpak leegstand maatschappelijk vastgoed: heel Nederland heeft te maken met leegstand in bijv. schoolgebouwen, buurt- en dorpshuizen en cultuurvoorzieningen. In krimpregio's is dit probleem over het algemeen groter, terwijl juist op deze plekken de behoefte aan een ander type voorzieningen (door de veranderende bevolkingssamenstelling) groter is dan in andere gebieden. Dit vraagt om een grootschalige transformatie. Oude voorzieningen dienen te worden gesloopt, herbested of geherstructureerd en met nieuwe, multifunctionele voorzieningen op centrale plekken dient kwaliteit te worden toegevoegd.

Op basis van onderzoeken uitgevoerd in verschillende regio's en op basis van ervaringscijfers wordt ingeschat dat deze maatregelen vragen om een meerjarige impuls van € 350 – 400 mln. per jaar over een periode van 15 – 20 jaar (dit bedrag is nog los van andere opgaven die extra investeringen vragen, zoals de verduurzamingsopgave op diverse beleidsterreinen, de winkelleegstand en de leegstand in agrarisch vastgoed). Uiteraard zijn de concrete maatregelen geen *one size fits all* en de uitwerking van de speerpunten zal maatwerk per regio blijven. In onderstaande tabel is het investeringspakket uitgesplitst naar speerpunt:

Benodigd investeringsfonds	Bedrag p/j
Arbeidsmarkt	€ 50 mln.
(digitale) bereikbaarheid	€ 85 mln.
Particuliere woningvoorraad	€ 85 mln.
Leegstand maatschappelijk vastgoed	€ 140 mln.
Totaal	€ 360 mln.

Uiteindelijk levert dit een potentieel rendement op van (jaarlijks) € 10 mld. Daarbij wordt op termijn een inverdieneffect op de rijksbegroting beoogd van ca. € 100 mln. p/j bij een arbeidsparticipatie die op niveau blijft. Tot slot levert dit leefbare regio's op waar mensen kansrijk wonen, werken, leren en recreëren. Het positieve effect hiervan is niet becijferd. De kosten gaan voor de baat uit en het investeringspakket van € 350 – 400 mln. per jaar stijgt ver uit boven de financiële mogelijkheden van gemeenten en provincies. Het is een additionele opgave die niet wordt gedekt door de uitkeringen uit het gemeente- en provinciefonds. Met het instellen van de tijdelijke krimpmaatstaf in 2011 heeft de Rijksoverheid erkend dat dit een additionele opgave is. Inmiddels is voor de periode 2016-2020 een decentralisatie-uitkering bevolkingsdaling vastgesteld, waarmee de onderkenning van de opgave in stand blijft. Echter de € 11 mln. p/j die hiervoor is gereserveerd, is volstrekt ontoereikend (zie ook de tabel hiernaast, waar het investeringspakket in perspectief wordt geplaatst in relatie tot het krachtwijkenbeleid en

de overheidsbegrotingen in de krimpregio's). Daarom pleiten de regio's voor een investeringsfonds voor de krimpregio's dat door het Rijk wordt gevoed en waarin ook de inverdieneffecten van de aanpak (zoals bijvoorbeeld op de kleinscholentoeslag en de uitkeringen) terugvloeien.

Benodigd investeringsfonds in perspectief	Bedrag p/j
Benodigd investeringsfonds krimpregio's	€ 360 mln.
Decentralisatie-uitkering bevolkingsdaling	€ 11 mln.
Krachtwijkenbeleid	€ 325 mln.
Totale begroting krimpprovincies	€ 4.316 mln.
Totale begroting gemeenten in krimpregio's	€ 4.315 mln.

Gemeenten en provincies willen samen met de Rijksoverheid investeren in goed wonen, werken en leven in de krimpregio's, ook omdat het bij hen op bepaalde terreinen aan de nodige slagkracht ontbreekt. Zo is de Rijksoverheid een belangrijke partner als het gaat om samenwerking over de grens heen en maatwerk in regelgeving voor de krimpregio's op het gebied van wonen, zorg en onderwijs. Gevraagd wordt om een meerjarig partnership om daar waar nodig ook maatwerk te kunnen leveren in de aanpak, bijvoorbeeld bij belemmeringen in wet- en regelgeving of om op een aantal punten experimenteerruimte te kunnen bieden. Hiertoe worden voorzichtige stapjes gezet via het sluiten van *city deals* in het kader van de Agenda Stad, maar ook dat is (hoewel in beginsel erg gewaardeerd door de regio's) een druppel op de gloeiende plaat. Met het hier gepresenteerde voorstel voor een nieuwe koers in de krimpregio's wordt daadwerkelijk een stip op de horizon gezet. Het gaat om een integraal vraagstuk waarbij de inzet van alle ministeries van belang is en waar de krimpregio's samen met het Kabinet, maatschappelijke partners en burgers de schouders onder wil zetten. Het voorstel is een handreiking aan de Rijksoverheid, maar ook aan de rest van Nederland om gezamenlijk door te pakken in de krimpregio's en daarmee de economische positie en leefbaarheid in Nederland verder te versterken.

